

God dårlig pappa

Peder Kjøs
psykolog

Peder Kjøs, denne månedens kronikkforfatter, er privatpraktiserende psykolog og spesialist i voksenalderpsykologi. Sammen med Magne Raundalen, Karen Kollien Nygaard, Kjell Underlid, Ingunn Skre og Guri Vindegg er han invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste måned: Magne Raundalen.

Hvor dårlig pappa kan man være, og likevel bra nok? Og hvor god pappa kan man være, og likevel være for dårlig? Diskusjonene om mannsrollen og særlig papparollen som har fulgt Karl Ove Knausgårds *Min kamp*, berører psykologisk kjernestoff. Hva slags pappaer trenger barn? Trenger de i det hele tatt en pappa, eller kan han greit erstattes av en «medmor»? Harald Eia gir oss enda et spørsmål i *Hjernevask*-programmene: Har det overhodet noe å si hva foreldrene gjør, eller er det meste uansett genetisk programmert?

Hva med Karl Ove, skal vi fortelle ham at det er en genetisk sårbarhet som slår ut, og at dommen hans over faren mangler vitenskapelig grunnlag?

Den folkelige psykologien, slik vi møter den i skjønnlitteratur, legger stor vekt på barndommen og foreldrenes påvirkning. Det er interessant å se om noen barndomsskildringer kan stille spørsmål ved den psykologiske forståelsen av foreldrenes, og for denne anlednings skyld spesielt fedrenes, betydning.

Vi må begynne hos Knausgård. Så langt i *Min kamp* (bind 1–4) har vi vært vitne til en barndom som blir sterkt preget av en tyrannisk, kontrollerende og til dels sadistisk far. Faren vet alt, hører og ser alt, og slår ned på hvert minste tegn til selvstendighet og selvaktelse hos sønnene. Faren framstår som en ekstrem egoist som egentlig ikke har plass til barn i livet sitt, annet enn når han trenger at de «holder ham med selskap», noe de da må gjøre helt på hans premisser. Han unnlater ikke å påpeke at Karl Ove har strutterumpe, er dårlig til praktiske ting, gråter lett og ikke kan si «r». Men huset, hagen og det inntrykket faren gir utad, er det ingenting å si på. Alt er i orden og på plass.

Karl Oves far har mange kvaliteter som en del psykologer verdsetter: Han er tydelig, setter klare og konsekvente grenser, han har uvanlig god oversikt over hvor barna er og hva de gjør. Når mediene nå har funnet fram til voksne som var vitner til barneoppdragelsen hos Knausgård, er da også inntrykket deres at han på mange måter var en god pappa. Det sier de i hvert fall nå, kanskje for å frita seg for det ansvaret de ellers ville hatt som vitner. Men det kan også hende at de mener det, at de synes Karl Ove furter over en vanlig barndom med en vanlig pappa. Det vet vi ikke. Det vi kan lese i *Min kamp*, er at Karl Ove vokser opp med komplekser, usikkerhet, svake sosiale ferdigheter, og en sterk og vedvarende redsel.

Som voksen føler han seg preget av dette. Som far har han en eneste ambisjon, skriver han: at barna hans ikke skal være redde for ham. I det som for meg er ett av mange høydepunkter i *Min kamp*, forteller Knausgård at han er rasende på sin lille datter, mye mer sint enn han bør være. Plutselig ser

han seg selv utenfra. Han ser en rasende pappa og en frekk, obsternasig jentunge. Han må sjekke hvor galt det er fatt, og legger hånden på brystet hennes. Hjertet banker så fort og hardt, og alle vi som av og til er sinte pappaer, skjelver i sjelen.

Samtidig som guttungen Karl Ove sitter på et kjøkken på Tromøya og spiser cornflakes med sur melk fordi han ikke tør kritisere maten overfor faren, vokser lille Åsa opp hos faren sin, som er enslig forsørger, i Västerås i Sverige. Det er Åsa Linderborg, nå kulturredaktør i Aftonbladet, som forteller historien sin i *Mig äger ingen* fra 2007. Hun beskriver en oppvekst med en overveldet, alkoholisert arbeiderklassepappa. Mamma er radikal og kulturinteressert, seinere riksdagsmedlem, og har forlatt mann og barn for å realisere et annet liv. Alt pappa har å si den kvelden mor drar, er et fortvilet «men jäntan, då!». Jenta blir hos pappa, og pappa gjør så godt han kan. Visjonen hans er at vinduet deres i blokka skal være som luke nummer tjuefire på julekalenderen. Folk som ser hvor fint de har det, skulle ikke tro at han, smelteverksarbeideren, er uten kone. Men det går ikke, han kommer til kort på det mest grunnleggende. Fra Åsa er fire, vokser hun opp uten sengetøy, uten tannbørste, sjampo, såpe og håndklær på badet, hun er ofte alene når far er på fabrikken. Bare når han akkurat har fått lønning, lager han middag, og da alltid det samme: makaroni med kjøttsaus. Men Åsa er et elsket barn. Hun og pappaen sitter og prater sammen i timevis om kveldene. De sover i samme seng. De kaller hverandre «bästis». Ingen har en så sterk pappa som Åsa. Pappa setter aldri grenser, stiller aldri krav. Han går aldri på foreldremøter. Han lukter urin. Han tigger penger av moren sin og bruker dem på øl. Men han elsker altså datteren sin over alt annet, og det vet hun.

Den umiddelbart aktuelle psykologiske forståelsesrammen vi kan sette disse to familiene inn i, er den klassiske firefeltstabellen til Baumrind. De to aksene «Kontroll» og «Varme» gir fire mulige foreldrestiler: autoritær, autoritativ, tillatende og neglisjerende. Pappa Knausgård er åpenbart autoritær – høy på kontroll, lav på varme. Pappa Anderson (Linderborg er Åsas mors pikenavn) er like åpenbart tillatende – knapt noen kontroll, men har mye varme. Ifølge teorien skal barn med fedre som Karl Oves ligge an til å få autoritetsproblemer, og gjerne også vansker med å utvikle gode sosiale ferdigheter. Slik *Min kamp* utvikler seg, ser dette ut til å slå til. Foreldre som herdermester Anderson har en tendens til å få usikre, rotløse barn, men også noen ganger selvstendige, modige barn som når langt fordi de bryr seg lite om autoriteter. Som Åsa. Kort sagt: Baumrinds prediksjoner overrasker oss lite. Og jeg får en følelse av at dette er veldig flatt. Er denne firefeltstabellen det psykologien har å by på når vi skal forstå disse to oppvekstene? Det finnes mange andre teorier, noen av dem med mye mer litterært tilsnitt enn Baumrinds, men likevel: Er disse kategoriseringene nyttige?

Som en praktisk orientert hverdagspsykolog tror jeg det. I arbeidet mitt i BUP og Barnevernet har jeg de siste årene møtt foreldre som hører hjemme i alle rutene i Baumrinds tabell. Både i møtene med dem og i min egen bok *God pappa* gir jeg anbefalinger til pappaer, mye basert på nettopp denne tabellen og generell psykologisk forståelse av tilknytning. Jeg har virkelig tro på at fedre kan ha nytte av å tenke litt systematisk og bruke generell kunnskap i utformingen av sin spesielle papparolle. Men når jeg leser min egen bok opp mot Knausgård og Linderborgs erfaringer, synes jeg mange av anbefalingene mine virker nærmest trivielle. Det er åpenbart at de skjønnlitterære beskrivelsene får fram en kompleksitet som glipper i enkle skjemaer.

Er det bare sentimentalt pjatt å ønske seg kompleksitet når skjemaer og tvillingstudier sier at det meste er enkelt? Her mener jeg at vi som psykologer bør forsvare det komplekse. Statistikk og skjemaer gjelder på et høyere abstraksjonsnivå enn det vi lever i til daglig. I min egen praksis har jeg sett mange eksempler som ligner Knausgård og Linderborg. Tilsynelatende gode foreldre kan være skrekkelige, og tilsynelatende dårlige kan være veldig gode, i hvert fall for akkurat det barnet vi forholder oss til.

Åpningen for unntak kan gjøre det vrient å forklare det vi ser, enn si å gi råd eller anbefalinger, for eksempel i retten. Hva når et barn er redd for faren sin, selv om det er vanskelig å finne noe spesielt skummelt ved ham for en voksen? Hva når en far har begått et seksuelt overgrep, og barnet likevel opplever ham som en god pappa og gjerne vil ha kontakt? Skal vi banalisere opplevelsene til Åsa og si at hun bare idealiserer faren sin? I likhet med deler av Knausgårds familie føler Linderborgs mor seg urettferdig dømt av barnet sitt, og insisterer på en annen versjon. Skal vi la moren og de psykologiske teoriene være sannere enn jentas opplevelse? Og hva med Karl Ove, skal vi fortelle ham at det er en genetisk sårbarhet som slår ut, og at dommen hans over faren mangler vitenskapelig grunnlag?

Foreldreskap er et komplisert samspill mellom barnets eget bidrag og foreldrenes. En bra pappa er en som innretter seg etter akkurat dette barnets behov, ut fra sine og barnets forutsetninger. En bra psykolog er en som holder muligheten åpen for at et samspill kan ha kvaliteter – gode eller dårlige – som bryter med skjemaene vi orienterer oss etter.